

מ ב ו א

א. שם הספר ומקומו בכתביו הקודש

הספר נקרא על שם פתיחתו והוא שיך לקבוצת ה'כתובים'. על מקומו בכתביהם ועל סדרן של הכתובים בכלל יש שיטות שונות: בברית החדשה שככבה בתרא יד ע"ב והלהא נאמר: 'סדרן של כתובים: רות, תהילים, איוב, משל, קהלה, שיר השירים, קינות, דניאל, מגילת אסתר, עזרא, ודברי הימים'¹. לבצעי המסורה יש סדר אחר של הכתובים, וגם בו יש נסחאות שונות בכתביה היחיד העתיקות של לינגרד וכתר ארם צובה' הקרימו שיר-השירים לכהלה (וראה גם מבוא 'דעת מקרא' לכהלה). בדפוסים הרגילים שבימינו הסדר הוא: תהילים, משל, איוב, שיר השירים, רות, קינות (= איכה), קהלה, אסתר, דניאל, עזרא (עם נחמה), דברי הימים. בתרגום השבעים ובתרגומים המקבילים היום באומות העולם מסודרים הספרים המוחשיים לשלהם כסדר הבבירותא בבבא בתרא: משל, קהלה, שיר השירים, ולאחריהם ספרי הנביאים האחרונים יא.

ב. דברי חז"ל על קביעתו של שיר השירים בזון בכתביו הקדש

שנינו במסכת ידים סוף פרק שלישי: 'כל כתבי הקודש מטמאן את הידים, שיר השירים וקהלה מטמאות את הידים. רבי יהודה אומר: שיר השירים מטמא את הידים, וקהלה מחלוקת. רבי יוסי אומר: קהלה אינה מטמאת את הידים, ושיר השירים מחלוקת. רבי שמואן אומר: קהלה מחייבי בית שמאי ומחומרי בית הלל. אמר רבי שמואן בן עזאי: מקובל אני מפי שביעים ושוני ז肯 ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עורייה בישיבה, שיר השירים וקהלה מטמאות את הידים. אמר רבי עקיבא: חס ושלום, לא נחלק אדם מישראל על שיר השירים שלא מטמא את הידים, שכן כל העולם כולו כדאי כיים שוננה בו שיר השירים לישראל, שככל הכתובים קדש, ושיר השירים קדש קדשים; ואם נחילו, לא נחילו אלא על קהלה. אמר רבי יוחנן בן יהושע בן חמי של רבי עקיבא: כדברי בן עזאי בן נחילו וכן גמרו.'

הכרעת המשנה היא אכן שיר השירים הוא אחד מכל כתבי הקודש ('מטמא את הידים'), אך לא כדברי רבי עקיבא הסובר שלא נחילו מעולם על שיר השירים, אלא שאנו נחילו והכריעו ('גמרו'). לא נתרבר, אם גם על שיר השירים היו חולקים בית שמאי ובית הלל (כמו על קהלה), וכמו כן לא נתבאר כאן הטעם של המחלוקת על שיר השירים. באבות דר' נמן (פרק א ד) נאמר: 'בראונה היו אומרים, משל ושיר השירים וקהלה צווים היו, שהם היו אמורים ממשות ואינם מן הכתובים, ועמדו ונזו, עד שבאו אנשים כנסת הגדולה ופירשו אותם.' למדנו מצירוף הדברים שהיו בדורות שונים אנשים, שפקפקו בדבר שיוכתו של שיר השירים אל כתבי הקודש, ובוים שהושיבו את ר' אלעזר בן עורייה בישיבה, הכריעו כי הוא בכלל

¹ והקדימה בכך הבבירותא את קהלה לשיר-השירים. ועי' רשי' שם: 'שיר השירים נראה בעיני שאמרו לעת זכתרו, וא לא שבתרגומים השבעים מפסיקים בין שיר השירים לנביאים האתורניים בספרים החיצונים 'חכמת שלמה' ו'חכמת בן סירא'.

כמו כן לא מצינו לקדמוניות שיכתבו את שיר השירים כדרך השירות, אף על פי שהוא מudit עליו שהוא שירה.

ד. תבנו של הספר ומשמעותו לפוי הפשט המילולי

לפי פשטונו של מקרא מדובר בשיר השירים על אהבה שבין דוד לרעהו ובין רעהה לדורות. אחת השאלות החשובות מאי להבנתו של שיר השירים היא עניין רציפותם וחלוקתו. בעניין זה נאמרו דעות רבות ושותות. בעלי המדרש נהגו לדרש כל פסוק כעומד בפני עצמו ומבייע רעיון לעצמו. כוגד שיטה זאת כתוב רשי² בפתחו לשיר השירים: 'ראיתי בספר הזה כמה מדרשי אגדה... ואינם מתישבים על לשון המקרא וסדר המקראות, ואמרתי לבני לתפוס משמע המקרא ליישב באולם על סדרם' וכו'. ואמנם, המעין בפירושו של רשי³ לשיר השירים רואה שרשי⁴ משתדל לבהיר את שיר השירים כשיר רצוף בחמש אחד מתחולתו ועד סופו. הרציפות שבספר נמצאת לפחות רשי⁵ בעיקר בנשלה של השיר, שرمאות בו קורות עם ישראל מראשיתו ועד אחרית הימים. גם ראב⁶ ע' בא רשותה דומה לשיטת רשי⁷, אלא שראב⁸ ע' משתדל למציא רציפות גם במשמעות הפשט, ולפי פירושו של למציא בשיר השירים תאריך הדברים שאירעו בין הדוד והרעיה, לפי הסדר שבו אירעו הדברים. בין המפרשין האחוריים היו שביקשו ללחכת בשיטה זאת עד הסוף, ולומר שישר השירים הוא שירה רצפה המכילה חווון-עלילה (דרמה), אולם התולכים בדרך זו ואנוטים להঅנס בדוחקים רביים ולהזחיה הרבה החובים מפשוטם. פרשנים אחרים, מהאחרוניים, נקטו בשיטה שישר השירים' הוא ילקוט של הרבה שירים (ולרוב קטשי שירים), שנאמרו לראשונה בזמניהם שונים ובמקומות שונים, וסדרו יחד ללא שיטה מכונה.

השיטה המסתורית לפי דעתנו היא זו: אמגנו אין למציא בשיר השירים סיפור רצוף על קורות האהובים, ועל אחת כמה וכמה שאין להבינו כדרמה. אולם אין לראות בשיר השירים רקט קטעים, אלא קובץ שירים שלמים שנתחברו על ידי מחבר אחד בעניין אחד ושודרו בספר לפי שיטה וכוננה מסוימת. לעיתים השרים הם קטעים ופשוטים, ולפעמים הם ארוכים וגם מורכבים, וכך על פי כן הם ניכרים בדרך כלל כחתיכות בפני עצמן. בפירושנו שמו כותרות מיוחדות לשירים הבודדים וגם ציינו את חלוקת השירים לפסקאות או לבתיים. יש כמה מקומות שהחלוקת מסווקת, ומפרשים אחרים מחלקים או מצרפים את השירים באופן אחר. אך אלה הם פרטיים, שאין בהם כדי לבטל את עצם התפישה, שישר

השירים הוא קובץ שירים שלמים.

כאמור, העניין הכללי של השירים האלה הוא אהבה שבין 'דוד' ו'רעיה'. אולם דעתם רבות ושותות נאמרו על המיסיבות שעלייהן נאמרו שירים אלה. לפי רשי⁹ (בחקמה לפירושו), הרעיה שב'שיר השירים' היא אשה השוריה במצב של 'אלמנות חייה', ככלומר שאישה התרתק מגנה וזובה, אבל לא שילחה, והיא מתגעגעת עליו בשירה, והוא מנהמה שעוד עתיד הוא לחזור אליה. לפי הראב¹⁰ ע' מסופורת בשיר השירים קורות אהבה של גערה בוגרת, שהיא שומרת כרמים, ואהובה היה רועה צאן.¹¹

ואין התפיסה של המשך רצוף מוציאה את האפשרות לחלק את הספר לפיסקות פיסקאות, ולומר שפיסקה אחת הורגת ומשלים את מה שנרגם עלייה חילתה.

7 פרשנים אחרים דימו שגנעהה בשיר השירים היא אביג'ש השונמית, שמופיע עלייה בתחילת ספר מלכים, והוא מעוניין הלכות אללו, והרמב"ם עחד לכתוב זאת בהלכות 'מושבה'. וצורך עיין. עיין' עוד ב'כسط' משנה' שם.

כתבי הקודש. ור' עקיבא טרכ לעקור מהלב כל ספק על דבר חדשתו של שיר השירים, והכריו: כל הכתובים קדש ושיר השירים קדשים. במדרש תנומה פרשת 'תצוה' ה' מובאים דברי ר' עקיבא כלשונם במשנה, ולאחר מכן ממשיר המדרש²: 'אמר ר' אלעזר בן עזריה: למה הדבר דומה? למלך שנטל סאה של חיטים, וננתנה לנחותם ואמר לו, הוצאה ממנה כך וכך סולט, כך וכך מושון, וכך וכך מושון, וסלית לי מתוכה גLOSEKA אחת יפה מונפה ומועלה. כך כל הכתובים קדש, ושיר השירים קדשים'. מדרש זה הביאו רשי³ בפירושו לפוסוק הראשון בשיר השירים.⁴

כאמור לא נתבאר במשנה טעם של אלה שסבירו, שיר השירים אינו מכתבי הקודש. יש אמרים שהשאלה בדבר שיכתוו של שיר השירים לכתחבי הקודש תלויה בשאלת, אם יש לפרש את שיר השירים כפשטונו על אהבתبشر ודם, או כמדרשי, על אהבת הכנסת ישראל והקב"ה.⁴

באשר למאמרו של ר' עקיבא, שאמר 'כל השירים קדש ושיר השירים קדשים', יש הtolim אותו במאורעות חייו – באהבתו את רחל בת לבא שבוב, בהכנסו לפראדס' בשלם ובצאתו שם בשלום, ובהתוקתו כל ימיו לקיים את מצוות 'ואהבת את ה' אלהיך', וכו'. ואין הדברים מוכרים. על כל פנים נתקבלה דעתה זאת שיר השירים קדשים, על דעתה חכמי ישראל כלם, ורביהם המתאמרים המורים על כך, כגון: הרואה שיר השירים בחלום יצפה לחסידות (ברכות נז ע"ב). וכן אמרו: כל שלמה האמורין בשיר השירים קדש גורו... חוץ... שבועות לה ע"ב). עיין שם, ככלומר: 'שלמה' רומו למלך שהשלום שלו. והרמב"ם העתיק אמרו זה כהלה פסוקה בהלכות יסודי התורה פרקו הלהכה ט.

ג. חלוקת הספר

בשיר השירים יש קי' פסוקים, וחצי, ככלומר הפסוק הדוט, הו: נרד וכרכם (ד' יד). מחלוקת הפרקים חילקו את שיר השירים לשמונה פרקים, ויש מקומות שחילקו שלא לפחות הענין והפרידו בין הדבקים, כמו בראש פרק ה. במסורה יש גם בשיר השירים' פרשיות פתוחות וסתומות, אבל יש חילופים רבים בספרים בעניינים אלו. יש ספרים שחילקו את 'שיר השירים' לשני 'סדרים', ופתיחה 'הסדר' השני בפסוק 'אני ישנה ולבוי עיר' (ה ב), ויש ספרים שאינם מציניהם כל 'סדר' בשיר השירים'. הטעמים של שיר השירים הם טעמי רוב ספרי המקרא (א' י' ספרים), ולא טעמי ספרי אמר'ת, אף על פי שבמבנה דומים פסוקי שיר השירים לפסוקי משלן.

² ויש שינויים קלים בנוסח המאמר בתנומה מהדורות באבער.

³ הרעיון הכללי של מדרש זה בא להפליג בשחו של שיר השירים, אך אין זה מתיישב על הדעת לזרה, שכן להפליג במועלן של שיר השירים, אמרו ר' אלעזר בן עזיר התר הכתובים שהם כסובין ומוסרים. לפיכך כתוב בעל 'שמתי חכמים' שתגנרטס האגונה במודרש המובא ברש"י: כל השירים קדש (ולא כל הכתובים' כගירסת המשנה), ואין הכוונה לשירים שככתי הקודש, אלא לשירי המלך שלמה. ואמנם תירוץ זה וחוק הוא. ויש להוציא עוד תמייה על מדרש זה, שנראה מלשונו, שר' אלעזר בן עזיר, שהיה רב של ר' עקיבא, בא להרחב ולבאר את דברי תלמידו ר' עקיבא. על כל פנים, רשי⁴ הביא מדרש זה כדי למלוד מנגנו על גודל מעלה שיר השירים.

⁴ ואין הדבר ברור שאמנים זאת ייתה המחלוקת, ועי' על כך ליקמן במבויא.

⁵ אמן חוסיפ' הרמב"ם שם: 'זהרי הוא כשאר הביבוניין' ובhalbca ה שם ביאר, שהביבוניים 'הם כשאר כתבי הקודש ומוחרם, וגאים כשמות הקודש' שאסור למקהן. והעולה מוה שאין הפרש בדין, בין אם 'שלמה' הוא כינוי לכביה, ובין אם הוא שם של מלך בשור ודם. והואיל וכן הוא, יש מקום לשאלת, מה העתיק הרמב"ם בכל עניין זה שלמה' הוא כינוי לכביה, ובין מאחר שאין בזה כל נפקא מינה לדין. ואם להשミニינו ששיר השירים מתרפרש על אהבה עילונית, אין זה מעוניין הלכות אללו, והרמב"ם עחד לכתוב זאת בהלכות 'מושבה'. וצורך עיין. עיין' עוד ב'כسط' משנה' שם.

מן האחוריים יש שיערו, שאין השירים שבספר זה מתחאים מוארעות שקרו לזוג אהובים מסוימים, אלא הם שירים שהיו רזילים לזרם במשתה והוניהם. ויש שמצוואו אסמכה לסלברא ואת דברי חכמים שאסרו לעשות את שיר השירים כומר בתוי משתאות (סנהדרין קא ע"א); Tosfeta סנהדרין יב⁸). ומה שאסרו חכמים לעשות כן, יש מקום לסברא למור, שאנו מכך היה המנהג לפנים, אלא שימושם הדורות, והיה החש שיבואו לידי הוללות וחילול דבריהם שבקדושה, אסרו על כך. וכן הסוברים ששיר השירים הוא שריר החותנה, יש שיערו שהשם שלמה⁹, שנזכר בשיר השירים שבע פעמיים¹⁰, אינו מכוון לשלה המלך אלא לחתן הדומה למלך, והוא מכונה 'שלמה' בדרך נזומה של בדיות הדעת. ויש חוקרים שעשו, שהשירים אלה מעיקרים הווער בים הג של בנות ישראל, כחג המחולות בשביילה, המוכר בספר שופטים, וכחגי המחולות הנזכרים בסוף המשגה במסכת תענית ובתרומות הארמי לאיכה א ד על הפסוק 'בתולותיה נוגות'.

ולפי דעתנו כך מסתבר: אולם יש בשיר השירים שירים של מחולות (כונן 'שובי שביה השולמית', פרק ז), אבל אין לומר שכל השירים שריר מחולות הם. גם יתכן שהמשורר לקה ביטויים, שנאמרו בשירי המחולות הם, ושיקע אותם בתחום שריו לפה הדרוש לעניינו¹¹. כמו כן יש כאן שירים שאפשר שמייקרים הם שירים שנאמרו במשתה החותנה, וכלל המחות על שיד אחד נראה לומר בודאות כך, והוא השיר המסייע: אכלו רעים שתו ושכרו דודים (ה א), דבר שונית להתפרש לקריאה למסובין במשתה החותנה לאכול ולשתות, אבל אין לומר על כל השירים כך. מסתבר שיש בשיר השירים תארים של מצלבים שונים של האוחבים אינם קשורים עדין בשום קשר מהшиб, ויש להם מאורשים, ויש להם ממשתת, ויש מהם כבר נשואים¹². גם לא נראה לנו הסברא שככל 'שלמה' הוא כינוי לחתן, אלא יש לשלה שהוא שלמה המלך ממש.

האהבה המתוירת בשיר השירים היא אהבה זכה וטהורה. כל האהבה היא בתחום הראי, המותר והמקובל. אין האוחבים נתקלים בנסיבות לא בידיים ולא בידי אדם. הרעה מביאה את דודה אל בית אמה, ככלمر, הכל נעשה לפי הנוהג והמקובל ועל דעת המשפה. יש גם רועים קשים לרעה, שהיא חולת אהבה, אך זה אינו מראה עצה מוחתdet, אלא עציל חוק געוגעה של הרעה על דודה. גם יש שהרעה מסרבת לדודה, ויש שהדוד מתחמק ונעלם מרעינו. אך אין פירוש הדברים, שהרעה רוגה בזיניהם, אלא והוא בחינת 'שמאל דווה וימין מקריתו. אחיה הרעה מתוירות כנוגדים בה ביד קשה, אך הם אינם מונעים אותה מהאהבה.

הם רק מתכוונים להרבות את ריכושים שלהם, ולבסוף הם מחוירים לה את שללה. שאלת השובה היא, אם כל שיר השירים מדבר על זוג אהובים אחד או מתוירות בו וגאות אחדים. ככלומר, ככלום אפשר לצרף את כל מה שנאמר בשיר השירים על הדוד לדמות איש אחד, ואת כל מה שנאמר על הרעה לדמות אשא אחת. מסתבר שאין סתרות של ממש בתיאורים השונים של הדוד ורעתו, ואפשר להניח שכוננות הספר לתאר מצלבים שונים או מאורעות שונים, שאירעו לזוג אהובים, שאנו חיו בזמן מן הזמנם.

אין כווננו שיש להסביר את כל הנאמר בשיר השירים בסיפור או תיאור עניינים, שקרו בפועל

⁸ א; א; ח; ז; ב; ט; ג; יא; ח יב.

⁹ כגון 'משכני אחריך נרואה' (א) שאפשר שבתיו זה נאמר מעיקרו בפי הבנות המחולות, המבקשות מבחורי ישראל שיחטפנן וימשכון.

¹⁰ ע"י בדברי ר' יוחנן (בבא בתרא צא ע"ב): נהירנא כד הו מטילין טליה וטליה בשוקא כבר שית ערחה וכבר שבערחה ולא היו חטאין (וכורבי שהי מטילין בער ונערה ברוחב כבן שערחה וכבר שבערחה – האזכיר דוקא שעשרה ושבע עשרה משם שנונה ערחה לחופה, ע"י מהרש"א – ולא היו חטאין).

מממש לשני בני אדם מסוימים. מעצם טבעה של השירה, שהתייארים הבאים בה נוטים לתאר עזיזים יפים ושלמים יותר מכפי שהם במצבם. וכי אכן, בשיר השירים, עיקר הכוונה לתאר, כיצד רואה להיות אהבה התמה שבן הדוד לרעתו. אולם תיאורים אלה מיסדים על דברים שבמציאות.

ה'דוד', המתואר בשיר השירים רועה צאן הוא. צאנו של הדוד אין נוכחות במפורש בשום מקום בשירים, אך התואר 'רועה' נזכר פעמיים רבות ככינוי לדוד'. ואם אכן יתכן, שיש מקומות, ש'רועה', נאמר בדרך העברה על הדוד המשוט בתהרים ורועה בגנים, כמו שהצבי רועה, הדבר ברור שמעיקירו הדוד מתואר כרועה צאן, כמו שמשתמע מהכתוב: איך תרעיה איך תרביץ בצהרים (א), ואפשר שהיה עם צאנו בכל הארץ, ומשום בכך הוא מוכיר הרבה שמות של מקומות הפורדים לארכה ולרחבה של הארץ לבוגותיה הרחבים. ואפשר שמשמעותו רועה צאן, המשיל את יפי רערינו לעדר העזים ולעדר הרחלים. אולם אין הכרה לומר כך. על כל פנים, העולה מן הכתובים, שהיא מרכה לשוטט בהרי הארץ ('מדלג על הרים'), וזה מתאים למלאכת הרועים¹³. דמותו של הדוד מתואר בפי הרעה בתחרשות והתלהבות של 'חולת אהבה'. מן הכתובים עולה שהיא גבה קומה ('זיגול מרובתה בחור כאורות'), בעל שעירות שחרות כערוב, קוצותיו תלתלים שחרות ולהיו אדוות, מגדל וקען ('לחיו כערגות הבשם') وكل ברגליו.

הרעה אף היא גבהת קומה וקופה ('זאת קומתך דמתה למתו'), שערה שחור ('שער כעד הרועים') ואף מראה פניה שחור ('שאני שחרורתה'), ומתו שחרות זו בולט לובן שנייה 'המתאמות'. מונעותיה וצדעה מלאים הן ('מה יפו פעריך בונלים בת נדיב').

הרעה מכונה 'בת-נדיב', ומתוך הכתובים עולה שהיתה בת למשחת עשרים: היא מרבה להתבשם בשמות יקרים מאד, ואחיה מציעים לה 'טרית כסף'. הם בעלי כרמים. ואף לה, לארעה, יש כרם משללה. הרעה עוסקת בניטרת כרמים על פי מצוות אחיה, והיא גם רועה (אולי על פי עצצת דודה, למען יקל עליה לפניו – צאי לך בעקביו הצאן ורعي את גדיותך על משכנות הרועים'). מן התיאורים שבשירים עולה, שאחיה של הנערה נהגו בה יד קשה והעבידותה בכרמים. היא הכיריה את דודה ונקשרה אליו באהבה, אך אחיה לא ידע זאת. חשובה לקטינה, שטרם בוגרת. אחורי ימים רבים נטעררו האחים להכין את צרכי אחותם בבואה עיתה להנשא, ואנו נתברר להם, כי אחותם כבר מצאה את המועד לה¹⁴.

בכל שיר השירים אין אוכרה מפורשת של שם שם. ומסתבר שזה אחד הטעמיים, שהbijאו את חז"ל לקבעו כל שלמה שבשיר השירים קדש'. ועדין אין זה פטור את השאלה, משום מה לא נזכר בספר הזה שם שם במפורש¹⁵. ואולם, כבר אמרו מפרשים והוגי דעתות שקידושה הענין אינה תלואה במנין האוצרות, ויש דבר שתוכנו מעיד עליו שהוא קדש', אף אם

¹¹ כי הדבר ידוע שבימי קדם היו מייחסים את המישור ואת העמק לנידול התבאות, ואת הרים היו מניחים למורעה (עי' בפירשנאו לאירוב לט ח' יתור הרים מרעהו).

¹² אפשר לומר שלאמה גילהה את סודה: 'עד שהbijatio אל בית אמי'; 'אנטנק אביאך אל בית אמי תלמודי'.

¹³ אפשר לומר שהבונן שבכל שיר השירים אין זכר לאבי הנערה. יש שהסבירו מכאן, שיתומה הימה עורה זו, ואחיה נטלה תחת חסותום. אך אין הכרה לומר כך. יתכן שכן היה מנהגם בימים ההם, ביחס בכתם עשרים, שהו לסתם נשים רבות, שיעיר הטיפול בגבושא הבהיר היה מתון בידי אמה ואחיה מאמא. ודומה לו זאת מצאנו אצל רבeka בת בתהאל ('בר' כה נה), ואצל מחלת בת יטמעאל אחות נביות (שם כח ט), ואנחנו לפה ומלודש, בתהאל מות, ואף ישמעאל מה) ועי' גם מעשה שיתחפפן וימשכון.

¹⁴ ע"י בדברי ר' יוחנן (בבא בתרא צא ע"ב): נהירנא כד הו מטילין טליה וטליה בשוקא כבר שית ערחה וכבר שבערחה ולא היו חטאין (וכורבי שהי מטילין בער ונערה ברוחב כבן שערחה וכבר שבערחה – האזכיר דוקא שעשרה ושבע עשרה משם שנונה ערחה לחופה, ע"י מהרש"א – ולא היו חטאין).

סמל ורמו לשמהת הנגולה וקיובן גלויות. ובדברי המקובלים נמצאים מאמרם רבים המבאים שהענינים ה�לוים בדברים שבין איש לאשתו רומים לעניינים ונוגבים¹⁴.

ועוד יש להעיר בענין זה, כי טעות ביד מי שחוש, שזו"ל דרשו את שיר השירים על דרך פשוטו. ושם יש לומר שם שפירושו פשוטו היה נראה בעיניהם כשיר העוסק בעניינים שאיןם ראויים להכלל בכתב הקדש, לא כן הדבר. כבר העירו גדויל המפרשים שאין להעלות על הדעת, שהנובאה תחא עניינים מסוימים כשלעצמם ממש לעניינים קדושים וטהורים, אלא ואית' שכמו הנ בשל כן גם המשל קודש הוא. ואם מצאנו שהנובאה מ渼ילה את הברית שבין נסת ישראל ובין הקב"ה כברית שבין איש ואשתו, משמע שהברית הזאת שבין איש ואשה קדושה היא ונעה,

וכבר אמרו חז"ל: איש ואשה, זכו – שכינה בינוין.

כאמור, רבים המפרשים שפירושו את שיר השירים על דרך הרמו, שהרעה שבשיר השירים היא סמל לנסת ישראל, והדוד – סמל לקב"ה. לפי זה האהבה שבין הדוד והרעה היא סמל לאהבת ה' לעמו ואהבת עם ישראל לה'. בדרך זו פירושו חז"ל במדרשייהם את שיר השירים. וכן תרגום התרגם הארמי את שיר השירים הכל' על דרך הרמו ולא השוויה לתרגם את משמעות המlot. מדרשים אלה משוקעים לרוב בפיוטים. בהרבה קהילות נאמרו (בקצת קהילות נהוג אף היום לאמר) בפסח פיטויים המיסדים כולם על לשון שר השירים מתחילה ועד סוף והעסקים בענין אהבת ה' לעמו והנואלה המובטחת. ורבים גם הפטויים לימי אחרים שנתקעו בהם ביטויים משיר השירים, וביטויים אלה נעשה לנכסי צאן ברול של אוצר לשון הפיוט, ומשם עברו להיות ביטויים שגורים בפי העם.¹⁵

בדרכ' זו הלכו, כאמור, גם גודלי המפרשים הקדמוניים, כגון ר' דש"י, ר' בא"ע ועוד, ופירוש את הרמו בשיר השירים מכוכן לאהבת ה' לעמו. ההבדל בין שיטת רשי' וראב"ע לשיטת המדרש הוא בדברים אלה: המדרש בדרך כלל מתעלם כמעט מהמשמעות המשל ועובד רק בנמשל, ואילו המפרשים ההם עומדים גם על המשמעות המילולית של המשל. ועוד, הם משתדלים לצרף פסוק אל חבשו ולמצוא המשך עניין ורציפות הדברים בשיר השירים מראשתו ועד סופו. לפי שיטתם כולל שר השירים רומיים לתולדות ישראל מראשית היוון 'משל'). ומסתבר שהמשל, בשיר השירים הוא ממש, שנמשלו אליו או לעקו את המשמעות המילולית שבמשל, אלא להוציא על המשמעות הפשטוה עוד משמעות נעללה וקדשה. כלומר, שאמונם לפי המשמעות המילולית הפשטוה מותוארת בשיר השירים אהבה שבין דוד ורעה שהם שניהם בשර ודם, אלא שבחיות אהבה זו תהה, וככה, תורה וקדשה, ראייה היהת שתmesh סמל ודוגמה לאהבה נעללה יותר. אסמכאות לתפישה זו אפשר למצוא בדברי חז"ל ובדברי חכמי ישראל בכל הדורות. וכן מצאו שחכמים במדרשייהם דרשו את שיר השירים כפשטם על דוד ורעה האהבה שבין נסת ישראל והקב"ה, והם זה פירושו גם את הדברים כפשטם על דוד ורעה שהם בשר ודם. כגון, פירושו של ר' יוחנן על הכתוב 'באתי לגני אחותי כליה' (ה א, הובא בפירושו בסיכום השיר הנ"ל, ע"ש). והענין עולה בקנה אחד עם התפישה המזיהה בדברי חז"ל, שככל העניינים שבין איש לאשתו הם עניינים שמקורם בקדשה, ורומיים לעניינים קדושים. ולפי זה תקינו בברכת החתנים 'ושוע תשיש ותגל העקרה בקידושן בניתה ברוך אתה ה' משמח ציון בבניה'. למדנו מנוסח ברכה זו, שככל שמהת נישואין של חתן וכלה היא

לשיר השירים רמו לאהבת ה' לעמו.

לפי כל המדרשים והפרושים שהבאונו, הרעה ונפשת כאישיות קיבוצית', כנסת ישראל

כולה. אולם נמצאו גם מפרשים שהטעימו את הרעיון שאהבת ה' חלה על כל פרט מישראל,

¹⁶ וריעונות מקבילים לרעיונות האלה נמצאים גם אצל חכמי יון הקדמוניים, אפלטון וסיטו, והם היו רגילים לפרש את שירת היוונים ברומו (אליוויריא) לעניינים עליים. לא רק בין אלא בהרבה עמי וברבה לשונות הרוחקים זה מוה מאיו דבר זה: הוגי הדעות והמשוררים נקטים לשון אהבה של בשר ודם בדברים על אהבה נעללה יותר, וחיבוריהם המדברים על אהבת שר ודם מתפרשים על ימי הוגי דעתם על אהבה נעללה יותר.

¹⁷ כגון 'אום אוי חומה' (בחושנות), ו'ישען עמק איזומה' (קרובה ליום היכירoptim), שם בפי היפיגנים כינויים לכנסת

ישראל. יש לחכבר גם את 'שר הכרוב' מפורסם על התחביבים המדומים צורה ליזורה (דימויו אותו ולא כפי יש', וישווק לפי מעשיך'). בין דמיומים אלה מונה שר הכרבו דמיום רבם שמקורם בשיר השירים, המהפרש על דרך הרומו: ישבץ ראש' בשיכבה ושהורת... טלי אורות ראשו נמלא, קווצתו רטיטה ליליה... כתם טhor פו דמוות ראשו... אומתו לו טורה עררה. מחלפות ראשו כבמי בחורות, קווצתו תללים שhortות... צח ואדם...).

לא נזכר בו שם כלל, וכן הוא באהבה הזוכה והקדושה המתוארת בשיר השירים. ואף על פי כן נראה שהஸוך השתדל בכונה מלהניע מלhocיר שם שם במפורש ולפי פשוטו. ושם יש לומר שם שלפי המשמעות המילולית נעודו השירים האלה מעיקרים להיאמר בדברי חיבת שבין החתן והכללה, היה חשש שלא תמיד יכולו להקפיד, שייאמרו הדברים בטירה, ולפיכך נמנעו מלhocir בהם שם שם. – עוד אפשר לומר בו רעה מוסרי, על פי האמור במועד קטן דף י"ח ע"ב, שרבא אמר, שאל לו לאוהב לבקש רחמים שיזידמן לו לשאת את אהובתו (עי' שם)¹⁸.

עוד ראוי להתבונן, שאין הדוד והרעה נזכרים בשם שם מקום, ואינם פוניים זה אל זה בשמות אלא רק בכינויים, כגון 'דודי' ו'רעתי' ו'רעה' כינוי חיבת אחרים¹⁹. לרעה יש חברות המכונת 'בנות ירושלים', ולדוד יש חברים המכונם 'חברים', 'רעים', 'דודים'. והוא מדריך המקרא גם בתיאורים ארוכים ומפורטים, יש שאינו מפרש בשם האנשים והנשים, שמוסoper עליהם²⁰.

ה. שיר השירים כמשל לאהבה על יוגה

חז"ל במדרשייהם הרבו לדרש את שיר השירים על דרך האלגוריה, שהאהבה המתוארת בו כאהבתبشر ודם, مثل היא לאהבה שבין הקב"ה וכנסת ישראל. תפישה זו מוסdetת על כך שבדברי הנבאים משולה הברית שבין הקב"ה וכנסת ישראל לברית נישואין שבין איש לאשתו האהבה עלי', ועל פי תפישה זו פירושו את שיר השירים גדויל המפרשים הייחודיים בימי הבינים, והתגנוו בכל תקופה לסבירה שאין למצוא בשיר השירים משמעות שונה מזו של המשמעות המילולית הפשטוה של אהבת איש לאשה²¹.

הדבר ידוע שהמונה 'משל' במקרא ובלשון העברית בכלל הוא בעל משמעויות רבות ושותפות. וגם סוגים רבים של 'משלים' מצויים במקרא (ולא כל המשלים במקרא מכונים בפירוש 'משל'). ומסתבר שהמשל, בשיר השירים הוא ממש, שנמשלו אליו או לעקו את המשמעות המילולית שבמשל, אלא להוציא על המשמעות הפשטוה עוד משמעות נעללה וקדשה. כלומר, שאמונם לפי המשמעות המילולית הפשטוה מותוארת בשיר השירים אהבה שבין דוד ורעה שהם שניהם בשר ודם, אלא שבחיות אהבה זו תהה, וככה, תורה וקדשה, ראייה היהת שתmesh סמל ודוגמה לאהבה נעללה יותר. אסמכאות לתפישה זו אפשר למצוא בדברי חז"ל ובדברי חכמי ישראל בכל הדורות. וכן מצאו שחכמים במדרשייהם דרשו את שיר השירים על אהבה שבין נסת ישראל והקב"ה, והם זה פירושו גם את הדברים כפשטם על דוד ורעה שהם בשר ודם. כגון, פירושו של ר' יוחנן על הכתוב 'באתי לגני אחותי כליה' (ה א, הובא בפירושו בסיכום השיר הנ"ל, ע"ש). והענין עולה בקנה אחד עם התפישה המזיהה בדברי חז"ל, שככל העניינים שבין איש לאשתו הם עניינים שמקורם בקדשה, ורומיים לעניינים קדושים. ולפי זה תקינו בברכת החתנים 'ושוע תשיש ותגל העקרה בקידושן בניתה ברוך אתה ה' משמח ציון בבניה'. למדנו מנוסח ברכה זו, שככל שמהת נישואין של חתן וכלה היא

14. ואפשר להרחב דבר זה ולומר: מכאן שאין לערבב אזכור שם שלם בשיחות האהבה.

15. 'שלמה' אינו שם הדוד לפי הפשט, ר' שלומית' אינו שם אלא כינוי, שהרי בא עם ה' הידיעה.

16. עבד אברהם, אשת פוטיפר, שר המשקית ושר האופים, בת יפתח, פילגש בגבעה ואישה, ועוד כיווץ באלה.

17. יש רמזים המעידים שכבר בימי הבית השני היהת המלחמת הדעה, שהאהבה בשbir השירים רוממת לאהבה נעללה ורעה זו נתבלה גם אצל הפרשנים העתיקים של אומות העולם, אם כי הפרשנים ההם הטרו הדברים לצד אמונותיהם.

אם באננו לברר את דרך המקובלים בלשון השota לכל נפש, הרי עיקרה הוא, שהאהבה שבשיר השירים רומת תשוקתה של הבירה אל בוראה, לתשוקתם של העולמות שופרדו ונתרחקו ממקורם לשוב ולדבוק בצורת מתבצתם. אולם, חשוב מאד לעניינו להטעים, כי לשיטת המקובלים, מה שנעשה בעולמות העליונים מתקף (או מטיל צל) בדברים הנעשים בעולמו זה, והשתקפות זו מתגלית בשלבים שונים בדריכים שונים. נמצאו למדים שיש מקרים בכל הפירושים השונים לשיר השירים – הפרש המילולי שמדובר באהבת איש ואשה; הפרש המדרשי שמדובר באהבת ה' לעמו; הפרש שמדובר באהבת החסיד לאלהו; והפרש המסתורי, המדובר באהבה שבבריאה כליה – כל הפירושים האלה הרויים, לשיטת המקובלים, מכוונים לאותו הדבר עצמו, שמתגלה בצורה שונות בשלבים שונים.

ג. זמנה של שיד השירים ומה ברו

בפסק הראשון של הספר נאמר: שיר השירים אשר לשלהמה. בס"י מלכים נאמר על שלמה: ידבר שלשת אלפים مثل ויהי שרו חמשה ואלף (מ"א ה יב). יש שפירשו, שהdíbor שלשת אלפים مثل, מכון לספר 'משל' אשר בידנו, והdíbor ע"ה שרו חמשה ואלף' מכון לספר 'שיר השירים' אשר בידנו. אמנם ב'משל' אין שלשת אלפיים ממשלים, אלא הרבה פחות מוה (אפיו נחשוב כל פסוק לשני ממשלים, משם שהוא בן שני צילעות מקביות), ובודאי שאין בשיר השירים אלף וחמשה שירים. לפיכך יש שביר המלך שלמה, אלא מקצת מהם, ואלו הטוביים שבhem. ולפי שיטה זו 'שיר השירים' פירשו: השיר המובהר בשירים של שלמה. בקדיסירא בשבח אבות עולם' אומר על שלמה: ארץ כסית בבינהך, ותקלס במרום שירה, בשיר משל חידה ומיליצה, עמים הסערתה (מהדורות סgal, מו כב-כג). אם כוונת בן סירא לשידר-השירים, אשר בידנו, אין לדעת, משם שבידי הקדומות היו ספרים רבים ושותים, שיוחסו לשלהמה המלך.²²

בבריתא בבבא בתרא יד והלאה אמרו על כל שלשת הספרים הנושאים עליהם את שם הנאמר במשל (כח א): גם אלה ממשי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקה מלך יהודה. וכך על פי שהכתב עוסק רק במקרים הבודדים בפרשיות האחרונות של ספר משל, הסבו חז'ל את הדברים על כל ספרי המלך שלמה, אולי על פי המדה: כל פנים מסתבר לו, וישמן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא. על כל פנים מסתבר לו, לרעה זו, שאנשי חזקה מלך יהודה בררו וליקטו מבין השירים הרבה שיווחו לשלהמה, את השירים שמצוות רואים להשمر לדורות, וסידרו אותן ב'שיר השירים'. כמו שכבר הזכרנו לעיל, דרישו חז'ל, כל שלמה שבשיר השירים קדש', ופרשווו – מלך שהשלום שלו'. לפי זה אפשר לומר לומר שלא נזכר בשיר השירים כלל שם מחברו. אולם, מצינו שהרב בה מאותם

אמנם לשונו קלה ופשטה, אך הוא עירוך על פי לימודי המקובלים ורומיות בהבנת שיר השירים. וכי להבין לעמeka את כוונת השיר 'לכה דוד' יש לעתה מקטת למילורי הקבלה, ועוד גカリ את שירן האר"י זיל' שעוזרת השבת שcollums ערוכים על פי וודות הקבלה, והרבה מהחסידים ומהספרדים, וזהים לאורים. אף ששירים אלה משוקעים ביטויים הלקיים משיר השירים (כגון 'יחכם לך בעלה' שromo אל 'שמאלתו תחת בראשי וימינו חבקני').
22 יוסף מן מתתיו ב'קדמוניות' (ח ב) מספר שלמה חיבר אלף וחמש מאות טפי. שיר זומרה ושלשת אלפיים טפי סייר ומשל. לאלאר מכך מperf. יוסף, שלמה חיבר גם פומוגים, שימושים בכור ממלות ורוחות יערות, ובימי הירדן הבית יתני הי עדרין יודעם שוחתמו בפומוגים אלה, ואСПסינוס עצמו היה נוכח בשעה שיחורי אחד גרש רוח רעה בפומוגים של שלמה המלך. ובזאת תאמתה וגראתה חכמת שלמה לעיני כל. – וכן נמצאים בפסרים החיצוניים עוד שני ספרים שימושיים לשלהמה: ספר 'חכמת שלמה' וספר 'זומרה שלמה'.

ולפי זה נתנו לפרש שהרעיה היא נפשו של החסיד עובד ה' מהאהבה, אשר נפשו משתוקקת אל ה'. וכבר מצינו במרקא צירופי לשון וביטויים היכולים לשמש אסמכתא לכך, שכיסופי נפשו של החסיד אל אלהו מושלים לביסופי אהבתה בשרד, כגון 'לשםך ולזכרן אותן נפש', 'צמאה לך נפשי כמה לך בשורי דבקה נפשי אחריך'. ועין גם חגיגה טו ע"ב שדרשו על ר' עקיבא, שנכנס בשלום ויצא בשלום, את הכתוב 'משכוי אחריך נרוצה' (א ד). והרמב"ם בהלכות תשובה פרק י הלכה ג כתוב: וכיitz הדיבר באהבת ה' אהבה שיאהbab את ה' אהבה גדולה, יתרה, עזה מאד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', וממצא שונה בה תמיד, כאלו חולחה חלי אהבה, שאין דעתו פניה מהאהבת אותה אשה, והוא שונה בה תמיד, בין שבתו בין בקומו בין בשעה שהוא יכול ושווה, יתר מזה היה אהבת ה' בלבד אהובי שווים בה תמיד, כמו שצינו בכל לבך ובכל נשך. והוא שלמה אמר דרך משל, כי חוללה אהבה אנו, וכל שיר השירים משל הוא לעזין זה. ועין גם בדברי הרמב"ם בסוף פרק נא של החלק השלישי של 'מורה נבוכים'.

ולפי דרך זו פירשו הרבה מפרשיהם את פרטיו הדברים שבשיר השירים כרכומים על מה שמרתחש בפנימיותו של החסיד אהוב ה' – הרשותיו, כסופיו, לבתיו, ספקתו, כשלונתו והצלחותיו בהשגת מטרתו לחזות בוגעם ה'. ואחדים מהפרשיהם האלה נטו לראות בפרטיו התיאורים שבשיר השירים רומיים לדברים שבhem חכמת הטבע והפילוסופיה, כפי שהיו ידועות למפרשים ההם. מן המפרשים שפירשו את שיר השירים בדרך זו יש להזכיר את ר' שמואל בן יהודהaben תבון (מתרגומן מורה נבוכים) את ר' יוסףaben ועקבני (מתלמידי הרמב"ם), את ר' יוסףaben כספי (מפרשני המקרא ומורה נבוכים) ואת הרב מלבי". וכן נגד פירושים מעין אלה הווירו הראב"ע ור' יצחק ערומה (בעל העקדה) והטעמו בהקדמותיהם לפירושו של שיר השירים את החובה להזיק בחפישת חז'ל במלואה ודוחו כל דעה הרואה בשיר השירים רמו לעזינים אחרים ולא לאהבת ה' ועמו. ואולם מסתבר שדבריהם אלה אינם מכובנים נגד דרכו של הרמב"ם. דבריו עומדים בתקפם ונitinן לראות בכספי אהבה שבשיר השירים ביטוי נאמן לכיסופי עובד ה' אל אלהו. אלא שולדתו די לומר, שהען בכללו רומו על כך, ואין לנו להשתדל לכון כל פרט ופרט שבמஸל נגנד פרטים שבמנש.²⁰

עוד יש להזכיר את דרכם של המקובלים בפירוש שיר השירים. אמנם אין לנו עסק בנטירות, וכבר כתוב ר' יצחק ערומה (בעל העקדה) בפתחו לשיר השירים, כי אין הוא רוצה להיכנס לביאור שיר השירים לפי המקובלים. אולם המקובלים הם שהחפיצו את לימוד שיר השירים (או על כל פנים אמרתו) בקרוב העם בדורות האחרונות. ועל פי דבריהם בפירוש מגילה ונקבע המנהג הנפוץ בעם לומר שיר השירים סמוך לקבלה שבת.²¹

²⁰ א. הדבר Natürlich לשיטת הרמב"ם עצמו, שביאר בפתחו חלק הראשון של מורה נבוכים, שדרך המשלים להרבות בפרטים כמי עניין ושלל, מבליל שיאה בהם אורך לנשל.ומי שמידיק לכון נגד כל פרט שבמஸל פרט שכונדו בנשלה, מכנים לתוכה עזינים שלא כמי און אורטם בם.

ב. יש להסביר: בענין זה כי חפישה זו רורה באהבה שבשיר השירים רמו וטמל לאהבת אלהים, מתחילה לחפישה המקובל בימינו על ווקרוי הנכס (הפטיסולוגים) מרובים לדבר על כך ששותה אהבה לאלהים, מתחילה לאהבת אלהים, ובמדרגה נוכחה הם מתגלים באהבת נשים, ובמדרגה געלה הם מתגלים באהבת האל. ועוד מדברים אפטיסולוגים על כך שאף בשיריו האישק, של חווין גמורים יש לשונות, שלא מאחו של דבר אינם רואים להאמר על אהוב או אהובה שהם בשיר ודם, אלא שמדובר בחלבונו לזכה לשנות שמעירם מוסכמים על עזינים שבקורשה, ומפקיעים להאזרח שך כל ליטופים של אהבה געלה של עובד אלהים מהאהבה.

²¹ וזה שיסדו את המנהג לומר 'אשת חיל', לפני הקידוש בלילה שבת, לפי שלשיותם של המקובלים 'אשת חיל', של משל היא היא הרעה של שיר השירים. וכן השיר 'לכה דוד' שמתכבד בכל קלות ישראל לשוררו בקבלה שבת.

בלבד, ובכל הספר תמיד באה' ש'). ונמצא שימוש זה גם בכתובות של חרטוי שומרין²⁶. לפיה זה אפשר לומר ש'כוטלי' ו'חרך' היו מזויות בלשון העם גם בתקופה קדומה. כיוза בזה אפשר לומר על הצורות 'ישראל' – 'זוטהלה', ביהود שהצורות הנדרשות לפני הדקדוק של הלשון הקדומה 'זאתשרה' 'זתלהלה' מזויות מעט במקרא, ואולי גם ממשום שהן עשוות בדיקות כתובות צורות הנוכחות.

אשר למלה 'אפרילין', יש לומר שאנו אין אנו יודעים את מקורה של מלחה זו, אך גם שמשמעותה המדוקחת בשיר השירים' אינה ברורה כל צרכה²⁷. ועוד יש להזכיר, שלפי ההשערה שאפרילין – סונסוק, אין הסבר לאל"ף שבראש המלה העברית, שאן צורך באלאף' זאת לתקנת המבטא, ואינה כמו האלאף' של אטטרטניה' וכדומה. ואולם, יש חוקרים שביקשו לברא את 'אפרילין' שבשיר השירים בדרכיהם אחרים (עיין באוציקלופדייה המקראית ערך 'אפרילין'). אשר למלה 'תחלפויות' – תרגום השבעים לא תרומה כלל, אלא העתקה כמו שהיא באותיות יוונית. מכאן שהתרגומים לא ידעו את פירוש המלה, שכן נהנו מתרגמים אלה עוד כיווצה באלה, הם סיימים לכך שאנו נתחברו לשירים הכלולים בשיר השירים' בימי שלמה המלך.

בדומה של המתרגם האלה לא היהת מלחה ורוייה בשימוש במשמעות המתאימה לכתב זה. העולה מזה שאין הדבר ברור כלל, שאנו שתי תיבות אלה 'אפרילין' 'תחלפויות' יוונית הן. אשר למלה 'פרדס', אמן מלחה פרטיה היא, אבל אפשר שלמה כגון זה תרגול בדרכיהם שונות ותגיאן אל לשון העם בארץ ישראל של רבות לפני השפרטים לבשו את הארץ. ויתכן שלמה זו הובאה על ידי סוחרי הבשימים, שהביאו בשמיים מארצות רחוקות וסיפרו, שהם צומחים בפרדסים²⁸.

ז. לשונו השירה בשיר השירים והמקבילות ליתר ספרי המקרא
שיר השירים כתוב ככלו בלשון שירה. רובו פסוקות בנوت שתי צלעות מקבילות, ויש בו גם פסוקות בנوت שלוש צלעות. המשקל של הצלעות הוא כרגיל במקרא – שלוש מול שלוש, או ארבע מול שלש, או ארבע מול ארבע. מצוי הרבה גם המשקל של שלוש מול שתים²⁹, כגון:

קוות בתינו ארדים
אני חבצלת השIRON
שוננת העמיקום

מרוכבים בשיר השירים אליטרציות ודימויי צלילים ולשון נופל על לשון, כגון: מן תורק שמק' על כן על מות אהברך, שכלם מהואימות ושללה אין בהם. וביחד מרובות בשיר השירים האליטרציות באות שי"ן; אל תראוני שאני שחרחרת שזופני השמש; קש החול קנהה רפה רפי אש שלhalbתי. יש אומרים שגם הפסוק הראשון בספר – שיר השרים אשר לשלהמה – ערוך לפי שיטת האליטרציה: שי"ן בארבע תבותיו, ושי"ן ריין בשלוש התבויות הראשונות, ושם ממשום כך נאמר כאן 'אשר', ולא 'ש' כלשון גוף השירים משתמשים רק ביש'. מצורות השירה בספר יש לציין את הצלעות המכבילות החזרות על

²⁶ באמת נמצאים בשופטים 'שכתי דבורה' (שופט ה). ואולי גם תחרה: בסוג הואبشر (בר' ו. ג). וכבר הסיקו חוקרים את המסקנה כי ... היה מצוי בהרבה ניבים של הלשון העברית הקדומה.

²⁷ אמן תרגום השבעים מתרגם אפרילין' במלחה היוונית הבוכרת, אבל יש מקום לומר, שתרגומו זה איינו מיוסד על ידיעת המפרשים את השם 'שלמה' ככינוי לחתקן, אכן לא נאמר בכתב, מי חבר את השירים האלה.

²⁸ גם אפשר לומר ששהבון, 'תחלפויות' הוא שם מקומ', ולפיכך העתקה כזורתה, אך זה נראה קצת דחוק.

²⁹ אן המשקל המכונה 'משקל הקינה'.

המדרשים והמדרשים שדורשים 'שלמה' – מלך שהשלום שלו, סוברים גם הם שמחבר 'שיר השירים' הוא שלמה המלך. ומסתבר שלדעתם אין מקרה יוצא מידיו פשוטו, ואך על פי שם המדרש עיקר שני הדברים אמר: השיר נאמר על ידי שלמה בן דוד לכבוד המלך שהשלום שלו³⁰. תוכן השירים, העוסק לפחות המשמעות המילולית באבבה שבין דוד לרעה,יפה להאמר בכל דור ודור. אולם תיאורים של עניינים הקשורים באבבה וזה עשוים להעיד על הטעם שנותחרו בו השירים האלה. והתייאורים הבאים בשיר השירים מעמידים א們 על זמנו של המלך שלמה. העולה מהנאמר בשירים, כי ירושלים בוניה בתפארתה, ומגדל דוד עומד איתן, ושלטי הגבורים תלויים עליו. והדוד, הרועה, משוטט בהרי הארץ ובגבუותיה לארכאה ולרחבבה, ומוכרות לו אף הברכות אשר בחשון. ולפי הפרסוש שהצענו בגוף הספר – השיר המוציא את 'מטתו שלשלמה' ואת 'יום חתונתו' מוסב, לפי המשמעות המילולית, על חתונתו של המלך שלמה בן דוד, והוא קורא ל'בנות ציון' שתצאנה ותראיינה זאת בעיניה³¹. כל אלה, ועוד כיווצה באלה, הם סיימים לכך שאנו נתחברו לשירים הכלולים בשיר השירים' בימי שלמה המלך.

אולם, יש שמצואים בשיר השירים סיימי לשון השיכים ללשון העברית של ימי הבית השני, כגון מילים שאלות מן הארמית ואין מכווית בitter ספרי המקרא, אך מכווית לרוב בלשון חז"ל, כמו כתל, חרך, טנה, מוג' ועוד. כמו כן השימוש בצהרת עתיד לנסתרים גם לסתמות ריאוה בנות ויאשראה מלכות ופילגשים ויה להלו' – (ו) יש טוענים שהוא מסימני הלשון המאוחרת, וכיוצא בה שימוש בנסיבות נוכחים גם לנוcheinות: מה תעררו ומה תעוררו, תחת מה תערנה ומה תעורר רנה. טענה זהקה יותר מכל היא המלה 'פרדס' (שלחיך פרדס רמנון), שהיא מלחה שאולה מן הפרסית, וקורוב לומר שנכנסה מלחה זו אל הלשון העברית לאחר שהפרטים כבשו את ארץ ישראל. כמו כן יש לסוברים ש'כרמל' הנזכר בפסוק ראש עלייך הכרמל', פרושו צבע אדום (ואף אם רק כמנה הוראה להר הכרמל) ומחייב לארוגן, והוא המלה 'כרמל' הנמצאת בדברי הימים בלבד, וסוברים שהוא מלחה מן הפרטיסט³².

יש חוקרים שהפליגו וטענו, שאף מלים ווניות מצויות בשיר השירים. בוודאי טוענו על המלה 'אפרילין', שאין להhaiyar מתkowski על הדעת על פי העברית והשפות הקרובות אליה, אלא היא מלחה שאולה מהיוונית סונסוק – והוא כמובן כסא או מטה שושבים בהם נזכרים, והם נשאים בידי משרותם. ויש טוענו אף על 'תחלפויות' שהוא מן היוונית διαφορά – נראה למרחוק.

אולם, יש לומר שאין טוענו אלו, המסתמכות על הלשון, יכולות להכריע את הראות מן התוכן המעדות על זמנו הקדום של השירים. על הביטויים האופניים ללשון מאוחרת אפשר לומר, שהיו מכווים בלשון העם נט בתקופה קדומה, אלא שבלשון הספרות לא הרבו להשתמש בהם. ואולם בשיר השירים באו גם ניבים עמיים, ולפיכך רבים בו הביטויים הנראים לנו כסימנים של תקופה מאוחרת. לדוגמה אפשר להביא את השימוש בשי"ן תמותת 'אשר', שיש שהשיבו אותו ליטין ברור לשון המאוחרת (בשיר השירים אין 'אשר' אלא בפסוק הראשון

³⁰ אמן לפי דעת אומם מפרשים את הכתוב 'שיר השירים אשר לשלהמה' – השיר על אוזות שלמה (וכן המפרשים את השם 'שלמה' ככינוי לחתקן).

³¹ אפשר שהשיר יפה את רעיית כתרצה נואה כירשלם' רומו על כן, שתרצה היא טיר מלוכה נאה כזומגת ירושם (שי' יהושע יב כד), וכן עשה ירבעם בן נבט לעיר מושבו (מי' יד ז' ועו').

³² שני מילים אלו 'פרדס' ו'כרמל' עברו דרך גלגולים שונים גם לא לשונות אירופת המדוברות בימינו: באנגלית .paradise

נאמר: ברות ובשיר השירים באיכה ובמנגילת אסתר צריך לומר: על מקרה מנילה. מהচורת' ימים טובים של גלויות למדים אלו, שמנגנים אלו היו הנוגים בכבול. אולם גם באדר' ישראלי נהגו לקרוא שיר השירים בפסח, ומעידים על כך הופיעים הרבים של פיטנים קדמוניהם, פיטנים הבנוניים על פסוק שיר השירים מתחילה ועד סוףו, שנעמדו להאמר בתוכה התפילה בפסח. פיטנים כאלה נמצאים כבר במחזורו של הפייטן הקדום של ארץ ישראל, ימי²⁹. וכן נמצאים פיטנים כאלה (של פיטנים אחרים) גם במחזורים לפי המנגנים בימיינו, כגון נסח אשכנז, נסח פולין, נסח איטליה. לפי מנהג הנוהג ביוםנו ברוב קהילות אשכנז ופולין קורין שיר השירים בשחרית של שבת חול המועד פסה. ואם אין שבת בחול המועד, קורין שיר השירים בשבעי של פסה (כא ניסן) שחיל להיות בשבת. ואם חל יום ראשון של פסה לחדות בשבת, קורין ביום טוב אחרון של לילוות (כב ניסן) שחיל להיות בשבת, ובארץ ישראל ביום ראשון של פסה (טו ניסן) שחיל להיות בשבת. לפי מנהג הנגר"א קורין במגילה כתובה עצן שנותר אסתר וمبرכין על מקרה מנילה וישראל. לפי מנהג איטליה ומנגנה תימן ועוד מגילות אסתר קורין לאחר מנהה של שביעי של פסה (ובבחוץ לאחר מנהה של שמיני של פסה). קhaltות קורין יישאן קורין את שיר השירים ב齊יבור בפסח, אלא אמרים אותו מבין קhaltות הספרדים יישאן קורין את שיר השירים ב齊יבור בפסח, והוא מוסמך על בית לאחר סיום הגודה של פסה, ומנגנה זה נפתחת על פי המקובלים ונתקבל גם אצל אלה הנוהגים לקרוא שיר השירים ב齊יבור.

מתוך הפיטנים שהוכרנו לעיל מסתבר, שעיקר הטעם לקראת שיר השירים בפסח הוא, ממשום שבזג הווה מרבים לקרוא בשירות שבמקרא (שירת הים, שרית דוד, שרית הלל המצרי), שנאמר גם בלילה, זו הפעם היחידה בשונה, השירה לעתיד לבוא בהפטורה של אהרון של פסת שנותר גם בלילה. אל טעם והצטרכו טעמים רבים ושונים של הדרשנים והמקובלים. כגון: ממשום של גלויות). אל טעם והצטרכו טעמים רבים ושונים של הדרשנים והמקובלים. כגון: ממשום שנאמר בו 'לטסוטי ברכבי פרעה', או ממשום שנאמר בו 'כי הנה הסתו עבר הגשם חלף הלאן' (ובפסח מפטיקים להזכיר את הנשימים), או ממשום שהוגה הפסח מסמל את ברית האירוחין, שנזכרתה, כביכול, בין הקב"ה ובין נסת' ישראל, המשולחת ככליה, בשיר השירים.

לפי המקובלים נפתחת המנגה לומר שיר השירים בערב שבת אחורי הצהרים. עיקרו של מנגנה זה, נראה, מוסד על הנושא הקדום לקבלה שבת 'בואי בואי כליה' שנזכרת בשבת קיט ע"א. נסחא זו עצמה מוסדת על הנואמר בשיר השירים: אמי מלכון כליה אמר עוד בהושע: יפרח כশושנה (הר יד ז). נמצא שהפועל פר"ח מקשר את החבצלת של שעיה אל השונה של הווע, הבאות כתקבולות בשיר השירים, ועי' דעת מקרא' במבוא להושע על יתר המקבולות שבין הושע לש"ש. מלבד אלו יש לבצעי המדרש והרמז עוד הרבה דמיונות בלשון בין שיר השירים ליתר המקרא. כגון: שhora אנו גואה בנות ירושלים - גונה והמענינה דמיית בת ציון (יר' ו' ב). עד רוזען שגלו מהר גלעד' - רמז לעקב שלבן השיגו בתה הגלעד. 'דודי צח ואדם' רמז לנבואה ישעיה: מי זה בא מאדום (יש' סג). 'שראי' נמלא טלי' רמז לטל של תהיה: כי טל אורות טלך (יש' קו יט). ועוד הרבה כיווצה באלו.

עמוס חכם

²⁹ עיי' פיטוי יגוי, הוצאת מ' זולאי, עמ' רסת-רפב.

30 כן נוהגים בכל שבתות השנה וחוץ מימי ספירת העומר, כי בימי ספירת העומר ונוהגים הספרדים, לומר שיר השירים ב齊יבור לאחר קבלת שבת, לפניו חפילה ערבית, כדי לאחר חפילה ערבית, שאומר לאחר צאת הכוכבים, מוסם ספירת העומר, שמקפידים לסתורה בלילה מש', ולא בין המשות. והדבר בשעה למנגה קבוע שאן לבטלי: כבר נראו הכוכבים. ועל פה מנגגה זה של הספרדים, נפתחת המנגה הינשין של האשכנזים, בירושלם שבבבבון הכהובים. וועל פה מנגגה זה של הספרדים, נפתחת המנגה בכח הכנסה ובאייר' קבלת שבת) לומר כל השנה (שבהם מקפידים כל השנה להחפיל שבת ערבית לאחר צאת הכוכבים ולהקדים באירוע קבלת שבת).

שיר השירים בין קבלת שבת ערבית לאחר צאת הכוכבים אלא ביחסותם. מפהוקים בשיר השירים שנקלטו בסדר חתפלה יש להזכיר את הפסוקים על 'מטחו שלשלמה' (ג-ז), שיש מפהוקים בשיר השירים לאמרם בקריאת שמע שעל המטה, לשם שמיירה (מפחד בלילה), ואת הפסוק 'צינה וראיינה' שיש הנוגנים לאמרם בקריאת שמע שעל המטה, לשם שמיירה (מפחד בלילה). ושני הפסוקים 'כל דודי יוני' ירומה ודודי לצבאי ורוי' (ב-ח-ט) יש נוהגים לומר לאחר ברכת הלבנה. והטעם על פי דברי המקובלים. וכן מחייב פסק ופרק נ' מי זאת עולה מן המדבר מתרפק על דודיה, יש אומרים לאחר ברכת הלבנה על פי המקובלים.

ראשיתן: אתי מלכון כליה - אתי מלכון חבויא וו'. צורת תקובלות זאת כבר עמד עליה הרשב'ם, ובדורנו חקרה שה"א לוונשטיין, והוא מכנה אותה 'צלע מורהבת'. מהמקובלות בין שיר השירים ליתר ספרי המקרא יש לציין ביחיד: 'על משכבי בלילה' בקשתי את אהבה נפשי' (שה"ש ג) - 'נפשי אויתך בלילה אף ורחי בקרבי אשחרך' וגוי' (יש' כו ט), וכן: אם זכרתך על יציע באשمرות אהגה בך (תהי' סג). הדיבורים על אהבה קשא כשאל קנאה, או אם יתן איש את כל הון בינו באהבה בו יבזו לו' (ח ו-ז) מזכירים את דברי משלוי: כי קנאה חמת גבר... לא ישא פנוי כל כפר (משל' ו לד-לה), והלשון דומה גם ללשון בלבעם: אם יתן לי בלק מלא בitemו כסף וותב (במי' כב ייח; ועי' גם שם כד יג; וראה גם ש"ב ב' ייח; מ"א יג). והלשונות רשותה רשותה רשותה מים רבים לא יכולו לכבות את אהבה ונחרות לא שטפה' (ח ו-ז) מעלים בוכרין את נבות ישעיהו: כי תעבר במים את אמי ובנהרות לא ישטוף כי תלך במו אש לא תכוה ולהבה לא תבער בך (יש' מג ב). הפסוק אני לדודי ועלי תשוקתי (ז' יא) נראה כמכoon לרומו על האמור לחזה זאל איש תשוקת והוא ימשל בך' (בר' ג טז), וכבר העירונו על כף בפירוש. הדמיי': 'דמה לך דודי' לצבי או לעפר האילים על הרוי בתרי' (ב יז) דומה למה שנאמר על עשהאל ועל בני הגדי (ש' ב' ייח; דה' א' ב' ט).

יש גם לשונות בשיר השירים הדומים ליתר ספרי המקרא במלים המקובלות בשתי הצלעות הדמיין בתקבולות כאלה הוא אחת התכונות העקריות של השירה המקראית, וכבר דיברנו על כך במבוא לאיזוב. דמיונות כאלה בשיר השירים נתונים מקום רחב לדרשנים המפרשים את שיר השירים בדרך הרמן. לדומא התקובלות יומ-צל' עד שיפוח היום ונסו הצלילי' (ב יז) נמצאת גם בירימה: אויל לנו כי פנה היום כי-גינטו צלי-ערב (יר' ו' ד). או היגנו בקשתיו ולא מצאתיו קראתיו ולא עני' (ה י) מתאים לאמר במשל: או יקראני ולא ענעה ישחוני ולא ימאנני' (א כה). או התקובלות רואה בנות ואישרה מלכות ופירשימים ויהלה' (ו ט) באה גם בסוף משלוי: קמו בניה ויאשרה בעלה ויהל לה. מענית התקובלות אני חבצלת השرون שושנת העקמים' (ב א). התבות חבצלת השرون' נמצאות ביש' לה א-ב בשני פסוקים סמוכים: ותפרח חבצלת... הדר הכרמל והשرون. 'שושנה' נמצאת עוד בהושע: יפרח כשושנה (הר יד ז). נמצא שהפועל פר"ח מקשר את החבצלת של שעיה אל השונה של הווע, הבאות כתקבולות בשיר השירים, ועי' דעת מקרא' במבוא להושע על יתר המקבולות שבין הושע לש"ש. מלבד אלו יש לבצעי המדרש והרמז עוד הרבה דמיונות בלשון בין שיר השירים ליתר המקרא. כגון: שhora אנו גואה בנות ירושלים - גונה והמענינה דמיית בת ציון (יר' ו' ב). עד רוזען שגלו מהר גלעד' - רמז לעקב שלבן השיגו בתה הגלעד. 'דודי צח ואדם' רמז לנבואה ישעיה: מי זה בא מאדום (יש' סג). 'שראי' נמלא טלי' רמז לטל של תהיה: כי טל אורות טלך (יש' קו יט). ועוד הרבה כיווצה באלו.

ה. שיר השירים במנגagi התפילה

במשנה ובתלמוד לא מצינו חובה לקרוא שיר השירים ב齊יבור או לאמרו, כולל או מקצתו, בתפילה. אולם במסכת סופרים פרק יד הלכה ייח נאמר: בשיר השירים קורין אותו בלילה ימים טובים של גלויות האחרונה (לפי הגדת הנגר"א: האחרונים), חציו בלילה אחד וחציו בלילה השני. לשון זה איתו ברור כל צורב, אך כנראה, שהכוונה, שהיו נוהגים לשיר השירים חציו בלילה שביעי של פסה, וחציו אחר בלילה שביעי של פסה של גלויות. עוד נאמר שם: ויש אומרים בכול מתחילה במלואיהם שבת שלפנים ונתנו העם כך. ושם בהלכה ג